

Шугаєв А. В.,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської філології та перекладу  
Житомирського державного університету імені Івана Франка

## КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

**Анотація.** Статтю присвячено дослідженню когнітивно-прагматичних передумов аналізу інтернет-дискурсу. У статті встановлюються витоки когнітивно-прагматичної субпарадигми й основні аспекти її наукового вектора. Особливу увагу приділено міркуванням, що когнітивна лінгвістика повинна враховувати соціальні та прагматичні виміри мови. Концептуальні зсуви прагматичного повороту приводять до розвитку нових експериментальних напрямів і стратегій.

Когнітивна прагматика передбачає розвиток стратегічного підходу, в основі якого постають інтереси адресанта. Комунікативна стратегія, тактика, комунікативний хід є основними поняттями стратегічного підходу. Вони розробляються, удосконалюються і реалізуються на практиці з метою корекції або зміни моделі світу реципієнта під час сприйняття інформації. Когнітивні та прагматичні виміри мови необхідно досліджувати комплексно та системно як цілісну єдність. Їх можемо порівняти із двома аспектами одного феномену. Тобто розуміння мови передбачає залучення когнітивних механізмів, які відповідають за продукування і сприйняття мовленнєвих актів. У цьому сенсі потрібен єдиний теоретичний підхід, який інтегрує обидва виміри в уніфікований процес інтерпретації явищ дійсності або ситуацій. Такий вектор вдало реалізується, досліджуючи різні типи дискурсу, одним з яких є інтернет-дискурс.

«Технології» й «інтернет-дискурс» – взаємопов'язані поняття. Інновації змінюють способи репрезентації інформації. Це приводить до видозмінення інтенцій адресанта та когнітивних механізмів сприйняття цільовою аудиторією дискретних явищ навколишньої дійсності. Текст стає все більш рухомим конструктом в інтернет-дискурсі. Його оточує комунікативний динамізм, який залучає індивіда до інтерпретаційного процесу. Адресант і реципієнт все частіше постають учасниками створення спільної когнітивної мережі.

**Ключові слова:** інтернет-дискурс, когнітивна прагматика, когнітивна лінгвістика, адресант, реципієнт, текст.

**Постановка проблеми.** Активність розгляду сутнісних характеристик поняття дискурсу, його типології, ознак, а також онтології й евристики дискурсу припадає на кінець ХХ – початок ХХІ ст. Трактуючи дискурс як процес і результат мисленнєво-комунікативної діяльності людини, вітчизняні і закордонні вчені застосовують полівекторні підходи з метою розширення теоретико-практичної бази досліджуваного явища. Науковці фокусують увагу на когнітивно-комунікативних і національно-культурних аспектах дискурсу. Не залишаються осторонь і питання специфіки ментальної обробки інформації в дискурсивні практики у прагматичній площині, що, зокрема, пов'язано з виникненням відносно нового напрямку (субпарадигми) – когнітивної прагматики [1; 2; 3; 4; 5]. Когнітивна прагматика сфокусована на розумових операціях, які пов'язані з передачею смислу в дискурсивних ситуаціях. Підмурком її предмета є породження і тлумачення смислів / ментальних феноменів у мовленнєвій діяльності суб'єктів [5, с. 7].

Метою статті є аналіз когнітивно-прагматичних передумов дослідження інтернет-дискурсу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Прагматичний поворот змінив уявлення про когнітивістику. Обчислювально-репрезентативний погляд на питання когніції відходить на другий план. Натомість почала формуватися акціонально орієнтована парадигма, яка дотримується думки, що когнітивні процеси тісно переплетені з пізнанням, виходячи з таких принципів:

- когніцію розуміють як здатність генерувати структуру за допомогою дії;
- когнітивний агент поглинутий у сферу певного завдання;
- стани системи вимагають значення шляхом їхньої функціональної ролі в контексті дії;
- функціонування когнітивних систем невіддільне від процесу їхньої інтеграції;
- віддається перевага холистичному поглядові щодо архітектури когнітивних систем, відбувається наголошення на динамічній природі та контекстуальній чутливості оброблення інформації;
- моделі когніції враховують «розширену» природу когнітивних систем [6; 7; 8].

**Виклад основного матеріалу.** Розуміння функціональної ролі та семантики нервових станів є ключовим викликом. Цілком очевидним видається факт, що пізнання опирається на дію. Це змінює уявлення про те, як сприймається функціональна важливість моделей нервової діяльності. Стан мозку радше зумовлює можливі дії, ніж описує ситуації навколишньої дійсності. Однак його краще розуміємо як «настанови», які спрямовують дію. Такі «настанови» концептуалізуються як форма підготовки до дії, що втілена в моделях динамічної активності [6]. Експланаторна здатність структури *мозок – тіло – середовище* потужніша порівняно із власне репрезентативними образами в голові. Тож, когнітивні системи аналізують середовище для реалізації діяльнісних мотивів індивіда.

Новий прагматичний поворот у галузі когнітології релевантно обґрунтований у роботах Чарльза Пірса та Джона Деві. Постійна взаємодія людини із зовнішнім світом є невід'ємною частиною цієї парадигми. Існує синтез трьох принципів прагматичного підходу до когніції:

- мислення структуровано завдяки взаємодії людини із середовищем;

– пізнання розвивається шляхом дослідницької інференції, яка залишається ядерною когнітивною здатністю особистості впродовж життя;

– вирішення проблем починається із сумнівів, які виникають у ситуаціях у результаті дослідницької інференції.

Концептуальні зсуви прагматичного повороту приводять до розвитку нових експериментальних векторів і стратегій. На думку Ханса-Йорга Шмідта, когнітивна лінгвістика повинна враховувати соціальні та прагматичні виміри мови. Науковця цікавлять такі запитання:

1) який вплив мають соціальні структури на лінгвістичний досвід в активній діяльності та на когнітивні процеси, які виступають проміжною ланкою між використанням одиниць мови і знанням?

2) яка чітка природа шляху, за яким когнітивні процеси відповідають на численні прагматичні та соціопрагматичні сторони комунікативних інтенцій мовця, яка соціальна характеристики учасників дискурсу та соціальні стосунки між ними?

3) яка природа когнітивних і соціальних процесів? [9, с. 3].

Такий порядок денний дослідників засвідчує зацікавленість сучасників текстом і дискурсом з урахуванням прагматичних чинників, а не лише мінімальними одиницями мови (фонема, морфема, слова, словосполучення) в ізольованому контексті. Це приводить до зближення гуманітарних дисциплін, що пояснюється максимальним включенням людини в різні типи дискурсу, із її психічними, соціальними й етнокультурними особливостями.

Когнітивна прагматика розкриває низку вищезгаданих питань, послуговуються методологічним і теоретичним надбанням когнітології. Хоча й дослідження в руслі когнітивної прагматики здійснювалися в середині 1970-х рр. (апріорна площина), поняття «когнітивна прагматика» почали активно вживати після 1980 р., з екстраполяцією на когнітивну лінгвістику, яка, у свою чергу, відкриває шляхи, де мова використовує установлені когнітивні механізми та процеси.

У межах когнітивної прагматики активно розвивається стратегічний підхід, в основі якого постають інтереси адресанта. Комунікативна стратегія, тактика, комунікативний хід є пріоритетними поняттями стратегічного підходу. Вони розробляються, удосконалюються і реалізуються на практиці з метою корекції або зміни моделі світу реципієнта під час сприйняття інформації. Для ефективного використання тактико-стратегічного потенціалу будь-якого дискурсу необхідно ознайомитися зі способами його організації.

Французький лінгвіст П. Шародо виокремлює чотири способи організації дискурсу – комунікативний, дескриптивний, наративний і аргументативний. Крім цього, йому вдалося виявити типи текстів, які характерні для кожного способу організації дискурсу. Рекламним текстам властиві комунікативний і дескриптивний способи. Тексти засобів масової інформації вирізняються відповідно до наративних, дескриптивних і аргументативних способів [10]. У кожному окремому випадку потрібно проаналізувати текст із метою коректного визначення способу організації дискурсу.

Мова належить до ментальної сфери людини, будується на складній основі когнітивних ієрархічних структур. Не викликає здивування, що лінгвістика перебуває під впливом когнітивних наук. На противагу базисним основам когнітології, прагматика зосереджена на певній ролі мови в конкретному контексті

діяльності людини. Отже, мова – це не лише тип людської поведінки, але і здатність адресанта передавати складні комплекси інформації з метою здійснення комунікації. Когнітивні та прагматичні виміри мови – це не два окремі питання для аналізу. Їх можемо порівняти із двома аспектами одного феномену. Тобто розуміння мови передбачає залучення когнітивних механізмів, які відповідають за продукування і сприйняття мовленнєвих актів. У цьому сенсі нам потрібен єдиний теоретичний підхід, який інтегрує обидва виміри в уніфікований процес інтерпретації явищ дійсності або ситуацій. Такий вектор можна вдало реалізувати за допомогою дослідження різних типів дискурсу, одним з яких є інтернет-дискурс.

Технології й інтернет-дискурс – нерозривно пов'язані речі. Інновації трансформують способи репрезентації інформації. Це спричиняє видозмінення інтенцій адресанта та когнітивних механізмів сприйняття аудиторією дискретних явищ навколишньої дійсності. Інтенцію розглядаємо як одиницю свідомості, яка спрямована на об'єкти зовнішнього світу. Розрізняють репрезентаційну (спрямованість на певний стан справ) та комунікативну інтенції. Відповідно до останньої мовець доносить до адресата власну репрезентаційну інтенцію і викликає в нього певну реакцію [11, с. 254]. Поступово змінюються шляхи залучення людей до комунікації. Не можна заперечити факт інтеграції нетипових вербальних і невербальних засобів в інтернет-дискурс, а саме різноманітних форм аналізу, взаємодії, оцінки, почуттів і використання символів, які надають матеріальному світу особливого значення.

Контекстуальна чутливість є надзвичайно важливою для інтернет-дискурсу з огляду на валідне тлумачення висловлювань у різних ситуаціях спілкування. У неподібних контекстах мовець за допомогою того самого висловлювання здатен експлікувати зовсім іншу ціль. Це наштовхує на думку, що потрібно розрізняти використання і розуміння одиниць мови. Залучення когнітивного компонента зумовлює досягнення смислового контенту, переданого за допомогою вербальних засобів. Проте, з іншого боку, прагматичні процеси загалом включені в інтерпретацію мовлення. Семантична наповненість висловлювання має радше евіденційний характер і не здатна повною мірою репрезентувати те, що мовець інкорпорував у повідомлення (*what is meant*). Суто лінгвістично декодована інформація є неповною. Тому прагматична інференція відіграє суттєву роль у розумінні (деривація) експліцитно вираженої пропозиції [12, с. 96]. Прагматичні інференції все частіше збагачують семантику. Це свідчить про те, що принципи контекстуалізму стають популярними серед наукового середовища в період, коли відбувається конвергенція семантики та лінгвопрагматики.

Структуралізм і біхевіоризм стали плацдармом для розвитку ментальної ери, у якій панують розум і технологічні досягнення. Раціоналізм набув рушійної сили й уможливив експланаторну адекватність. Як у будь-якій галузі науки, лінгвістика повинна не лише збирати і таксономізувати лінгвістичний матеріал, але й пояснювати його. Когнітивні концепти, наприклад, пропонують багатий вокабуляр, який дозволяє говорити про збережені знання і процеси, що оперують цими знаннями. Нейронна архітектура підводить фундамент під мовою, яка кодує когнітивні конструкти та мовні феномени, які можна кваліфікувати і квантифікувати за допомогою сучасних наукових підходів.

Текст стає все більш рухливим в інтернет-дискурсі. Його оточує комунікативний динамізм, який залучає індивіда до інтерпретаційного процесу. Адресант і реципієнт беруть участь у конструюванні спільної когнітивної мережі за допомогою різних методів і прийомів. Наприклад, мовець може залучити процедуру динаміки тексту, що охоплює такі рівні: синхронічний аналіз синтаксису та семантики, інформаційну і когнітивну структури тексту, концептуальний блендинг [13, с. 23]. У цьому процесі особливу значущість має, зокрема, мультимодальний ракурс.

**Висновки.** Гармонійне поєднання здобутків когнітології, когнітивної лінгвістики та лінгвопрагматики забезпечує розуміння сутності інтернет-дискурсу та процесів, які в ньому виникають і еволюціонують, акумулює із плином часу досі невідомі науці прототипічні ознаки та характеристики понять. На додаток, завдяки цим міждисциплінарним зв'язкам можливе розкриття специфіки ментальних станів людей, залучених до політичної PR-комунікації у взаємозв'язку з їхніми мотивами, цілями та переконаннями. Особливо цікавою видається кореляція ментальних станів індивідів із контекстуальним простором і актуальними суспільно-політичними подіями сьогодення.

#### Література:

- Carston R. Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*. 2002. V. 17. P. 127–148.
- Sperber D., Wilson D. Pragmatics? Modularity and Mind-reading. *Mind and Language*. 2002. V. 17. № № 1–2. P. 3–23.
- Кубрякова Е. Язык и знание : На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. *Роль языка в познании мира*. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
- Шевченко И. Об историческом развитии когнитивного и прагматического аспектов дискурса. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2000. № 471. С. 300–307.
- Шевченко И., Сусов И., Безуглая Л. Абрис когнитивного вектора прагмалінгвістики. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2008. № 811. С. 3–7.
- Where's the Action? / A. Engel et al. *The Pragmatic Turn in Cognitive Science*. 2013. P. 202–209.
- O'Regan J. Why Red Doesn't Sound Like a Bell: Understanding the Feel of Consciousness. New York : Oxford University Press. 2011. P. 13–15.
- Noë A. Action in Perception. Cambridge, MA : MIT Press. 2004. P. 16–20.
- Schmid Hans-Jörg. Why Cognitive Linguistics must embrace the social and pragmatic dimensions of language and how it could do so more seriously? 2016. P. 15.
- Костюшкина Г. Современные направления во французской лингвистике. Иркутск : БГУЭП, 2005. 332 с.
- Сусов И. Лингвистическая прагматика. Винница : Нова Книга, 2009. 272 с.
- Soria Belen, Romero Esther. Explicit communication. Robyn Carston's Pragmatics, 2010. P. 289.
- Elizabeth R. Hayes. The Pragmatics of Perception and Cognition. 2008. 263 p.

#### Shuhaiev A. Cognitive and pragmatic prerequisites for the internet discourse research

**Summary.** The article is devoted to the study of cognitive-pragmatic prerequisites for the analysis of Internet discourse. The article outlines the origins of the cognitive-pragmatic sub-paradigm and the main aspects of its scientific vector. Particular attention is paid to the reasoning that cognitive linguistics should take into account the social and pragmatic dimensions of language. Conceptual shifts in the pragmatic turn lead to the development of new experimental directions and strategies.

Cognitive pragmatics involves the development of a strategic approach that is based on the interests of the addressee. Communicative strategies, tactics are the basic concepts of the strategic approach. They are developed, improved and implemented in order to correct or change the model of the recipient's world when perceiving information. Cognitive and pragmatic language dimensions need to be explored comprehensively and systematically as a holistic unity. They can be compared with two aspects of one phenomenon. That is, language comprehension involves the involvement of cognitive mechanisms that are responsible for the production and perception of speech acts. In this respect, a common theoretical approach is needed that integrates both dimensions into a unified interpretation process of reality or situations. This vector is successfully implemented by exploring different discourse types, one of them is Internet discourse.

Technologies and Internet discourse are interrelated concepts. Innovations are changing the way information is represented. This leads to a change in the intentions of the addressee and the cognitive mechanisms of the target audience's perception of the surrounding reality. The text is becoming a dynamic construct in Internet discourse. It is surrounded by communicative dynamism involving the individual in the interpretation process. The addressee and the recipient are increasingly included in creating a common cognitive network.

**Key words:** Internet discourse, cognitive pragmatics, cognitive linguistics, addressee, recipient, text.